

**İDRİS-İ BİTLİSİ'NİN SELİMŞÂHNÂME ADLI ESERİ VE İKİNCİ MÜELLİF
OLARAK EBÜLFAZL MEHMED EFENDİ'NİN METNE KATKILARI ÜZERİNE BİR
DEĞERLENDİRME**
**AN EVALUATION ON IDRİS-İ BIDLİSİ'S WORK TITLED SELİMŞAHNAMA
AND THE CONTRIBUTIONS OF EBULFAZL MEHMED EFENDI AS THE
SECOND AUTHOR TO THE TEXT**

Özlem DEMİR

Doktora Öğrencisi, Marmara Üniversitesi
İslam Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı
d.ozlem81@hotmail.com
ORCID ID: orcid.org/0000-0002-8181-2670

Öz

I. Selim dönemini anlatan Selimnâme türündeki eserlerden biri de İdrîs-i Bitlisî'nin *Selîmşâhnâme* isimli Farsça eseridir. İdrîs-i Bitlisî'nin vefatı sebebiyle müsvedde halinde kalan eser, Kanûnî'nin emriyle oğlu Ebülfazl Mehmed Efendi tarafından tamamlanmıştır. Ebülfazl Mehmed Efendi, müsveddelerin bir kısmının kaybolması ve dağıtılması sebebiyle metindeki boşlukları doldurmuştur. Metne eklenen kısımlar, eserin kime ait olduğu hakkında farklı yorumlara ve *Zeyl-i Heşt Bihîşt* olarak değerlendirilmesine sebep olmuştur. Bu yorumlar klasik kaynaklardan modern kaynaklara aktararak devam etmiştir. Eser üzerinde yapılan akademik çalışmaların literatür değerlendirmesinde eserin kime ait olduğu ve Ebülfazl Mehmed Efendi'nin metne eklediği kısımların tam olarak tespit edilemediği saptanmıştır. Bu çalışma, eser üzerinde yapılan çalışmaların eksik bıraktığı yerleri tamamlamak ve *Selîmşâhnâme*'nin metni içerisinde Ebülfazl Mehmed Efendi'ye ait olan kısımları tespit etmek amacıyla yapılmıştır. *Selîmşâhnâme*'nin içeriği, İdrîs-i Bitlisî'nin ruh dünyası ve son yılları hakkında önemli bilgiler içeren *Risâle-i Tîğ u Kalem* ayrı bir başlık altında incelenmiştir. Metnin dışında bırakılan bu risâlenin *Selîmşâhnâme*'nin dîbâcesi olduğu ortaya konmuştur. Aynı şekilde, eserin tercüme edilen metnine dâhil edilmeyen *Dîbâce-i Hamâ ve Humus* hakkında da bilgi verilmiştir. Eserin metninde müellifle ilgili ibare bulunmayan kısımlar yorumlanmış, Ebülfazl Mehmed Efendi'nin esere eklediği bölümler tespit edilmeye ve değerlendirilmeye çalışılmıştır. Bu değerlendirmeler sonucunda, İdrîs-i Bitlisî'nin kanaatlerinin ve dünya görüşünün değişmesi sebebiyle eseri yeniden yazma ihtimali ileri sürülmüştür.

Anahtar Kelimeler: İdrîs-i Bitlisî, Ebülfazl Mehmed Efendi, Selîmşâhnâme, Zeyl-i Heşt Bihîşt, Risâle-i Tîğ u Kalem

Abstract

One of the works in the type of Selîmnâme describing the period of I. Selîm is the Persian work of İdrîs-i Bidlîsî named *Selîmshâhnâme*. The work, which remained in draft form due to the death of İdrîs-i Bidlîsî, was completed by his son Ebulfazl Mehmed Efendi, by the order of Kanûnî. Ebulfazl Mehmed Efendi filled in the gaps in the text due to the loss and distribution of some of the manuscripts. The parts added to the text have caused different interpretations about who the work

belongs to and its evaluation as *Dhayl-i Hasht Bihisht*. These comments continued by transferring from classical sources to modern sources. In the literature evaluation of the academic studies on the work, it was determined that the author of the work and the parts that Ebulfazl Mehmed Efendi added to the text could not be determined exactly. This study was carried out in order to complete the missing parts of the studies on the work and to identify the parts of the text of *Selîmshâhnâme* that belong to Ebulfazl Mehmed Efendi. *Risāla-i Tīgh u Kalam*, which contains important information about the content of *Selîmshâhnâme* and the spiritual world of İdrîs-i Bidlîsî and her last years, has been examined under a separate title. It has been revealed that this treatise, which was left out of the text, is the *dībāca* of *Selîmshâhnâme*. Likewise, information was given about *Dībāca-i Hamā and Humus*, which were not included in the translated text of the work. In the text of the work, the parts that do not contain any inscription about the author were interpreted, the sections that Ebulfazl Mehmed Efendi added to the work were tried to be determined and evaluated. As a result of these evaluations, it has been suggested that the possibility of rewriting the work due to the changes in İdrîs-i Bidlîsî's opinions and worldview.

Keywords: İdrîs-i Bidlîsî, Ebulfazl Mehmed Efendi, *Selîmshâhnâme*, *Dhayl-i Hasht Bihisht*, *Risāla-i Tīgh u Kalam*

Giriş

I. Selim'in (ö. 926/1520) Trabzon valiliğinden başlayarak 1512-1520 yılları arasında Gürcülerle, babası ve kardeşleriyle, Safevîler ve Memlûklülerle yaptığı mücadele ve savaşları kapsayan eserlere Selimnâme denilmektedir. Selimnâmeler edebî değer taşımakla birlikte devrin tarihî olaylarına ışık tutan vesika niteliğinde eserlerdir (Tekindağ, 1970, 197).

I. Selim döneminde Doğu bölgelerini Safevîlere karşı Osmanlıya bağlama siyasetinde etkin rol almış ve yaşadığı olayları eserinde nakletmiş olan İdrîs-i Bitlisî'ye (ö. 926/1520) atfedilen *Selîmşâhnâme*, Selimnâmeler içerisinde hususî bir yere sahiptir. İdrîs-i Bitlisî, I. Selim'in emriyle kaleme aldığı bu eseri padişahın devrindeki olayların diğer dönemlerden daha azametli olduğunu öne sürerek *Heşt Bihîşt*'in sonuna eklememiş, ayrı bir eser olarak telif etmeyi uygun görmüştür (İdrîs-i Bidlîsî, 2016, 98). İdrîs-i Bitlisî eserin müsveddelerini temize çektiği süreçte vefat ettiği için eser tamamlanamamış, eseri derleme ve tamamlama görevi Kanûnî (ö. 974/1566) tarafından İdrîs-i Bitlisî'nin oğlu Ebülfazl Mehmed Efendi'ye (ö. 982/1574) verilmiştir. Eserin müsveddelerinin kötü niyetli insanlar tarafından dağıtıldığını belirten Ebülfazl Mehmed Efendi, toplayabildiği parçaları bir mecmua oluşturacak şekilde bir araya getirmiş ve düzenlemiştir (İdrîs-i Bidlîsî, 2016, 92). Ebülfazl Mehmed Efendi'nin müsveddeleri derleyip toplarken esere yapmış olduğu katkıların açık ve net olmaması eserin müellifi, mahiyeti ve ismi hususunda farklı görüşlere sebep olmuştur.

Kaynakların çoğunda bu eser, Ebülfazl Mehmed Efendi'nin babasının *Heşt Bihîşt* isimli eserinin zeyli olarak nakledilmiştir (Atâî, 1989, 189; Kâtib Çelebi, 1941-1943, 2/2043; Ayvansarâyî, 1281, 2/65; Mehmed Süreyyâ, 1996, 2/437; Mehmed Râif, 1314, 366; Bursalı Mehmed Tâhir, 1972-1975, 3/47; Mehmed Zekî, 1336-1339, 179; Tavakkoli, 1974, 16; Miftâh - Velî, 1374, 246; Muhammedî, 1384, 6/31;

“Muhammed Bitlisî (Molla Ebü'l-Fadl Defterî)”, ts., 14/250). Ebülfazl Mehmed Efendi'nin hem *Kudûmiyye*¹ adlı risâlesini Selimnâme olarak niteleyen hem de babasının eserine zeyl yazdığını öne süren kaynaklar da mevcuttur (Yücelen, 1973, 103; Parmaksızoğlu, 1966, 14/289; “Ebül Fazl Mehmed Efendi”, 1971, 4/44). Babasının eserine yazdığı zeyli haricinde ayrı bir Selimnâme kaleme aldığını belirten kaynaklar (Bayraktar, 2006, 25; Aksoy - Akbayar, 1977, 2/414; Özcan, 1994, 10/357) ile hem *Heşt Bihîşt*'in dördüncü cildine zeyl yazdığını hem de babasının eserini topladığını aktaran kaynaklar da bulunmaktadır (Babinger, 1992, 107-108; “Defterî Mehmed, Ebu'l-Fazl”, 1983, 3/1534). Bazı kaynaklar ise sadece babasının eserini topladığını nakletmiştir (Levend, 1956, 31; Genç, 2007, XXIV; Başaran, 2000, 26; Yıldırım, 2010, XXXIV; Koçaslan, 2019, 23). Âşık Çelebi (ö. 979/1572) babasının tarihini tedvîn ettiğini ifade etmiş (Âşık Çelebi, 2010, 3/1191), İsmail Hami Danişmend (ö. 1967) ise hem *Heşt Bihîşt*'e zeyl yazdığını hem de babasının eserini tamamladığını belirtmiştir (Danişmend, 1947-1955, 2/446). Kaynaklardaki genel tespitlerden farklı görüşler öne sürenler de bulunmaktadır. M. C. Şehabeddin Tekindağ'a (ö. 1983) göre İdrîs-i Bitlisî'nin *Selîmnâme*'si ile oğlunun *Selîmşâhnâme*'si yer yer tedâhül etmektedir (Tekindağ, 1970, 227). Habib Efendi (ö. 1894), bu eserin *Muhtasar Heşt Bihîşt* olduğunu belirtirken (Habib Efendi, 1305, 59) Ahmet Uğur, II. Selim'e (ö. 982/1574) yazılan methiye dışında eserin tamamının İdrîs-i Bitlisî'ye ait olduğunu tespit etmiştir (Uğur, 1978, 370).

Makale *Selîmşâhnâme*'nin metni ve Ebülfazl Mehmed Efendi'nin esere katkıları hususunda, yukarıda ifade ettiğimiz, klasik eserlerde ortaya konulan ve modern çalışmalarda tekrar edilen farklı görüşleri değerlendirme ve konuya açıklık getirme amacı taşımaktadır. Bir edebî tür olarak Selimnâmeler ile *Selîmşâhnâme*'nin edebî yönü makalenin kapsamı dışındadır.

Makalede girişin ardından genel bir literatür değerlendirmesi yer almaktadır. *Selîmşâhnâme*'yi esas alan ve *Selîmşâhnâme* hakkında tespitlere yer veren çalışmaların eleştirel bir bakışla incelendiği bu değerlendirmede bu çalışmaların literatüre katkıları ve eksik kalan yönleri tespit edilmeye çalışılmıştır. Literatür değerlendirmesinin akabinde ise İdrîs-i Bitlisî'nin *Selîmşâhnâme*'ye giriş olarak yazdığı, eserin metnin dışında bırakılan, şimdiye kadar tercüme edilmemiş ve değerlendirilmemiş olan *Risâle-i Tîğ u Kalem*'in içeriği ve mahiyeti hakkında bilgi verilmiştir. Makalenin diğer bölümünde Ebülfazl Mehmed Efendi'nin esere katkıları tespit edilmeye ve değerlendirilmeye çalışılmıştır. Makalenin son bölümünde ise İdrîs-i Bitlisî'nin *Heşt Bihîşt*'i yeniden yazma sürecindeki tasarrufları ve *Risâle-i Tîğ u Kalem*'de verdiği bilgiler doğrultusunda *Selîmşâhnâme*'yi ikinci kez kaleme alma ihtimali ileri sürülerek değerlendirilmiştir.

Makalenin yazımında en çok müracaat edilen kaynak şüphesiz ki *Selîmşâhnâme*'dir. Çalışmada eserin hem tercümesi hem de yazma nüshaları

¹ I. Selim'in cülûsu sebebiyle Ebülfazl Mehmed Efendi'nin kaleme aldığı eser, *Mecmû'a-i Münşe'ât*'ta yer alan Farsça bir risaledir. Eserde sultanın adaletinin ve cesaretinin övgüsü, savaş aletleri, bayrak ve sancaklarının özellikleri, tahta çıkması sebebiyle yapılan eğlenceler gibi hususlar işlenmiştir. Âyet, hadis ve manzumelerle zenginleştirilen eser, edebî yönden dikkat çekmekle birlikte Selimnâme özelliği taşımamaktadır (İdrîs-i Bitlisî, Farsça Yazmalar, 906, 68a-72b).

dikkatlice incelenmiş, eser üzerinde yapılan akademik çalışmalarda esas alınmayan nüshalardan da faydalanılmıştır.

Bu makalede hedeflenen şey, yapılan çalışmalardaki eksiklikleri tamamlayarak literatüre katkıda bulunmaktır.

1. Literatür Değerlendirmesi ve Problemler

Selîmşâhnâme üzerinde yapılan çalışmalar Hicabi Kırlangıç'ın *İdrîs-i Bidlîsî Selim Şâh-nâme* isimli doktora tezi (Kırlangıç, 1995)² ile İdris Aksoy'un *İdrîs-i Bidlîsî'nin Selim-nâme'sinin Tahkih ve Tercümesi* isimli yüksek lisans tezidir (Aksoy, 2021). *Selîmşâhnâme*'ye dayalı bir çalışma olmamakla birlikte Vural Genç'in *Acem'den Rum'a Bir Bürokrat ve Tarihçi İdris-i Bidlîsî (1457-1520)* (Genç, 2019) isimli eserinde *Selîmşâhnâme* ile ilgili dikkat çekici tespitler bulunmaktadır. Bu bölümde bu üç çalışmanın değerlendirilmesi yapılmıştır.

Selîmşâhnâme ile ilgili ilk çalışma olarak literatüre geçen Kırlangıç'ın doktora tezi sağlam ve akıcı tercümesiyle dikkat çekmektedir. Selimnâmeler ve İdrîs-i Bitlisî'nin hayatı, eserleri ve şahsiyetinin ayrı başlık altında incelendiği tezde *Selîmşâhnâme*'nin yazılışı, dil ve üslubu, tertibi ve nüshaları hakkında verilen bilgiler ve yapılan tespitler ilim dünyasında ilk olması sebebiyle kıymetlidir.

Kırlangıç, eserin yazılışını ve tertip edilmesini anlatırken İdrîs-i Bitlisî'nin eseri kaleme aldığını ve vefatından kısa bir süre önce tamamladığını belirtmiştir. Ona göre İdrîs-i Bitlisî'nin padişahın öfkesine sebep olan *Mısır Kasidesi*'ni ve İstanbul'a gönderilişini, Beylerbeyi Bıyıklı Mehmed Paşa (ö. 928/1521) ile arasının açılmasını Ebülfazl Mehmed Efendi anlatmış, Mısır'dan İstanbul'a döndükten sonra bazı olayları İdrîs-i Bitlisî kaleme almıştır. Ebülfazl Mehmed Efendi'nin çok az olayda ekleme yaptığını, bazı konu başlıklarını koyduğunu (İdrîs-i Bidlîsî, 2016, 48) ve hâtime kısmını yazdığını tespit etmiş; eserdeki rolünün onu temize çekip düzenlemek ve yok olmaktan kurtarmak olduğunu belirtmiştir (İdrîs-i Bidlîsî, 2016, 49). Kırlangıç; Ebülfazl Mehmed Efendi'nin eserin baş tarafına yaptığı eklemelerden, kendi hayatıyla ilgili verdiği bilgilerden ve metne eklediği diğer bölümlerden söz etmemiş, metinde müellife ait ibare bulunmayan kısımları değerlendirmemiştir.

Kırlangıç, Ebülfazl Mehmed Efendi'nin eserin müsveddeleri içerisinde kılıç ile kalemin uyumunu anlatan tam ve temize çekilmiş bir risâle bulunduğunu ve bu risâlenin eserin nüshalarının çoğunun başında yer aldığını belirtmiş, bu risâleyi Ebülfazl Mehmed Efendi'nin esere dâhil etmediğini öne sürerek metnin dışında tutmuş ve tercüme etmemiştir. Ona göre İdrîs-i Bitlisî risâleyi esere giriş olarak düşünmüş ve Ebülfazl Mehmed Efendi kitabın dışında tutarak kendisi yeni bir giriş yazmıştır. Bu risâle, bazı araştırmacıların eseri *Zeyl-i Heşt Bihişt* zannetmelerine de sebep olmuştur (İdrîs-i Bidlîsî, 2016, 49). Babasının kaleme aldığı eserin müsveddelerini büyük bir titizlikle toplayan Ebülfazl Mehmed Efendi'nin varlığından haberdar olduğu bu risâleyi eserin metnine dâhil etmemesi düşünülemez. Yazar; sonuç bölümünde ise risâlenin kendi çalışması sürecinde ortaya çıktığını ve Ebülfazl Mehmed Efendi risâleyi eserin metnine dâhil etmediği için esere dâhil etmediğini belirtmiş, müstakil eserler listesine almadığı bu risâle hakkında yapılacak yeni çalışmalarla daha net sonuçlara ulaşılabileceğini ifade etmiştir (İdrîs-i Bidlîsî, 2016, 59).

² Bu tez 2001'de Kültür Bakanlığı ve 2016'da Hece Yayınları tarafından basılmıştır.

Ebülfazl Mehmed Efendi ise bu risâleyi tam ve temize çekilmiş halde ele geçirdiğini belirttiikten sonra babasının risâlenin girişinde Allah'a hamd, Resûl'e salâtüselâm ve padişahın zikrine yer verdiğini belirtmiş, devamında ise eserin kendi yaşadığı devrin padişahı zamanında düzenlenmesi sebebiyle II. Selim'e övgünün bulunması gerektiğini eklemiştir (İdrîs-i Bidlîsî, 2016, 94). II. Selim'e sunacağı için esere yeni bir giriş yazması bu bölümü metne dâhil etmediğini göstermez, üstelik eserde I. Selim'e de yer vermiştir. II. Selim'e övgü amacıyla yazılmış bir bölümde söz I. Selim'in övgüsüne getirilmiş (İdrîs-i Bidlîsî, 2016, 94-102), I. Selim'e övgü niteliğinde ayrı bir başlığa da yer verilmiştir (İdrîs-i Bidlîsî, 2016, 102-108). Eserde hem babasının hem kendisinin dönemindeki padişaha yer veren Ebülfazl Mehmed Efendi'nin hem babasının hem kendisinin yazdığı girişi metne dâhil etmesi mümkündür. Ebülfazl Mehmed Efendi, bu risâleyi özel olarak işaret etmiş ve sadece risâlenin içeriğinden bahsetmiştir (İdrîs-i Bidlîsî, 2016, 93-94). Eserin bitiriliş tarihine en yakın 975/1568 istinsah tarihli nüshada (İdrîs-i Bitlisî, Lala İsmail, 348) ve diğer nüshalarda bu risâlenin yer alması metne dâhil olduğunu göstermektedir.³

Kırlangıç, metinde ek olarak verilmesini gerekçe göstererek Hama ve Humus dîbâcelerinin tercümelerine gerek duymadığını belirtmiştir (İdrîs-i Bidlîsî, 2016, 446).⁴ Ebülfazl Mehmed Efendi dîbâceye Allah'a hamd ile başlamış, Allah'ın nimetlerini ve bu nimetlere şükretmek gerektiğini bildiren âyetlerden deliller getirmiş ve dîbâceyi sanatlı bir dille işlemiştir. Daha sonra "emmâ ba'd" ibaresiyle asıl konuya giriş yapmış, dönemin padişahı I. Selim'in methine yer vermiş ve kendi ahvaline değinmiştir. Çerkeslerin yönetimindeyken Osmanlı topraklarına katılan Trablus memleketindeki Hama ve Humus vilâyetlerinin tahrir işiyle görevlendirildiğini ve bu görevi tamamladığını belirtmiş, 55a'da "Ebü'l-Fazl Mehmed bin İdrîs" şeklinde ismini zikretmiş ve "nazm li-münşî'ihî" ibaresiyle kendine ait üç şiire yer vermiştir.

Selîmşâhnâme ile ilgili diğer çalışma, İdris Aksoy'un *İdrîs-i Bidlîsî'nin Selîmnâme'sinin Tahkik ve Tercümesi* isimli yüksek lisans tezidir. Tez; Selîmnâmeler, İdrîs-i Bitlisî'nin hayatı ve eserleri, *Selîmnâme* ve *Selîmnâme*'nin Türkçe'ye tercümesi olmak üzere dört bölümden oluşmaktadır. Aksoy; tezinde Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesinde bulunan R 1540 numaralı nüshayı İdrîs-i Bitlisî'nin *Selîmnâme*'si olarak kabul etmiş, *Selîmşâhnâme*'nin Ebülfazl Mehmed Efendi'ye ait olduğunu öne sürmüştü ve *Selîmşâhnâme* içindeki *Selîmnâme*'yi belirlemeye çalışmıştır (Aksoy, 2021, V). Tezde esas kabul edilen nüshadan 1328/1910 senesinde istinsah edilen diğer nüshanın sağ kapağının iç yüzünde Ali Emîrî Efendi'nin (ö. 1924) notuna dayanarak eserin İdrîs-i Bitlisî'ye ait olduğunu öne sürmüştür. Bu notta eserin ismi *Heşt Bihîşt Zeyli 9. Cild* olarak yazılmıştır (Aksoy, 2021, 34). Aynı koleksiyonda

³ Ebülfazl Defterî, Esad Efendi, 2447 ile İdrîs-i Bitlisî, Ali Emîrî Farsça, 811 nüshalarında bu risâle yoktur, bu durum risâlenin birkaç yoldan istinsâh edildiğini göstermektedir. Kırlangıç; İdrîs-i Bitlisî, Ali Emîrî Farsça, 810 ve İdrîs-i Bitlisî, Ali Emîrî Farsça, 811 nüshalarına ulaşamamış (İdrîs-i Bidlîsî, 2016, 55-58) ve Ebülfazl Defterî, Esad Efendi, 2447 nüshasının numarasını hataen 2477 olarak belirtmiştir (İdrîs-i Bidlîsî, 2016, 56).

⁴ Ebülfazl Mehmed Efendi'nin Hama ve Humus dîbâcelerinin metinleri babasına ait *Mecmû'a-i Münşe'ât*'ta da yer almaktadır (İdrîs-i Bitlisî, Farsça Yazmalar, 906, 54b-55a).

bulunan diğer bir eser ise tam bir *Selîmşâhnâme*'dir (İdrîs-i Bitlisî, Ali Emîrî Farsça, 811). Bu nüshada da *Risâle-i Tîğ u Kalem*'in bulunmaması bu iki nüshanın birbiriyle bağlantılı olduğunu düşündürmektedir.

Tezin başında bulunan "Düzeltilme Metni" başlıklı bölümdeki açıklamalardan Aksoy'un eserle ilgili tespitlerinin zamanla değiştiği anlaşılmaktadır. Tezin ilk ismi "*İdrîs-i Bitlisî'nin Selîmnâme Adlı Eserinin Farklı Bir Nüshası: Tahkik ve Tercüme*" şeklindedir. Yine bu bölümde tezin içeriğinde de birtakım değişiklikler yapıldığı ifade edilmiştir. Buna göre; tezin dördüncü bölümünde *Selîmşâhnâme*'nin kimin eseri olduğu, manzum kısımlarının çıkarılmış olduğu, nüshada mukaddime olmaması, konuların özetlendiği, eserin tarihî bilgilerden yararlanmak amacıyla kopya edildiği, Selim'in ölümünü anlatan bölümün yarım kaldığı, manzum kısımların nüshaya hiç alınmadığı iddialarının yer aldığı maddelerin düzeltilmiş tez metninden çıkarıldığı belirtilmiştir. Metinden çıkarılan konu başlıkları Kırlangıç'ın bu nüsha hakkında öne sürdüğü iddialara cevap niteliğindedir (İdrîs-i Bidlîsî, 2016, 57-58). Aksoy; tezde esas kabul edilen nüsha ile *Selîmşâhnâme*'nin mukaddime ve fihrist kısımlarının karşılaştırmasını yapmış, *Selîmşâhnâme*'deki fezleke kısımlarını değerlendirmiş, *Selîmşâhnâme*'de bulunup *Selîmnâme*'de bulunmayan ve *Selîmnâme*'de bulunup *Selîmşâhnâme*'de bulunmayan metinlerden örnekler vermiş (Aksoy, 2021, 22-32), iki eserin konu başlıkları ve içeriklerindeki farklılıkları tablolar halinde ve detaylıca ortaya koymuştur (Aksoy, 2021, 35-52).

Yazar, esas aldığı nüshayı ayrı bir eser olarak kabul etmesini Ebülfazl Mehmed Efendi'nin *Selîmşâhnâme*'deki açıklamalarına dayandırmıştır. Ebülfazl Mehmed Efendi'nin eseri tamamlamadan önce babasının vefat etmesi, kendisi Arap memleketlerindeyken eli uzunlar tarafından müsveddelerin talan edilmesi ve ele geçirilen parçaların sultana yakışır bir mecmua oluşturulmaması yönündeki söylemleri Aksoy'a eserin elde kalan ve İdrîs-i Bitlisî'ye ait olan kısmının bu nüsha olduğunu düşündürmüştür (Aksoy, 2021, 22). Ebülfazl Mehmed Efendi'nin eseri toplarken, derlerken ve tamamlarken metne eklediği kısımları delil göstererek babasının *Selîmnâme*'sini kendi eserinin içine aldığını ve bu bölümleri belirtmediğini öne sürmüştür. Ebülfazl Mehmed Efendi'nin yapmış olduğu "katırcı boncuğu ile değerli inci" benzetmesinden kendi eseri ile babasının eserini kastettiği sonucuna ulaşmıştır (Aksoy, 2021, 22-23).

Aksoy; İdrîs-i Bitlisî ile ilgili hiçbir ibarenin bulunmadığı nüshanın ilk dokuz başlığında ve bunun gibi ibare bulunmayan diğer yerlerde İdrîs-i Bitlisî'nin Adâ'î'nin (ö. 928/1521) eserinden alıntı yapmış olabileceğini belirtmiş (Aksoy, 2021, 25) ve bu dönemde hac farîzası için Arabistan'da olması sebebiyle hacılar kanalıyla bilgi alma ihtimalini de düşünmüştür (Aksoy, 2021, VIII). İdrîs-i Bitlisî, Adâ'î'yi şâhnâme yazarları içerisinde beğendiği isimler arasında zikretmesine rağmen eserinde açıkça kaynak olarak göstermemiştir (İdrîs-i Bitlisî, Lala İsmail, 348, 18a).

Yazar, savaşların anlatıldığı bölümlerin de iki eserde benzerlik göstermediğine dikkat çekmiştir. Ebülfazl Mehmed Efendi'nin fetih hikâyelerinin çoğunun temize çekilmemişken kadirbilmezler tarafından belirsizliğe sürüklendiği ve bir kenara fırlatıldığı yönündeki ifadesini esas alarak bu bölümün sağlıklı bir şekilde ele geçmediğini belirtmiş, bunun yanı sıra Adâ'î'nin İran Seferi ve Çaldıran

Savaşı'nı İdrîs-i Bitlisî'nin bu eserinden yararlanarak yazdığı yönündeki görüşü dile getirmiştir (Aksoy, 2021, 27-28).

Aksoy'un müstensihî ve istinsah tarihi belli olmayan bir nüshayı İdrîs-i Bitlisî'nin eserinden elde kalan sağlam müsveddeler olarak nitelemesi ve ayrı bir eser olarak kabul etmesi, Tekindağ'ın *Selîmnâme* ve *Selîmşâhnâme*'nin iç içe olduğu görüşünden etkilendiğini düşündürmektedir (Tekindağ, 1970, 227). Nüshadaki İdrîs-i Bitlisî'ye ait hiçbir ibare bulunmayan ilk dokuz başlıkta kaynak eser ismi geçmediği için müellifin faydalandığı bir eser belirtmek mümkün değildir. Yazar, İdrîs-i Bitlisî'nin bizzat yaşamadığı olayların anlatımında başka bir eseri işaret etmekteyse de ilk dokuz başlık olarak belirttiği kısım şehzadeler arasındaki mücadelelerin anlatıldığı bölümdür (Aksoy, 2021, 24) ve bu süreçte İdrîs-i Bitlisî İstanbul'dadır (Genç, 2019, 283). İdrîs-i Bitlisî'nin Mekke'de bulunduğu süre içerisinde hem İran hem Osmanlı tarafının haberlerini Mekke'ye gelen hacılar kanalıyla ve I. Selim'in babasıyla mücadelesini İstanbul'daki oğulları vasıtasıyla alma ihtimali daha yüksektir (Genç, 2019, 273). Fetih ve savaşların anlatıldığı bölümlerin iki eserde farklı olması bu bölümlerin birkaç kere yazıldığını ve yenilendiğini düşündürmektedir (Aksoy, 2021, 80-97, 104-107, 127-138, 151-153).

Aksoy'un tezinde iki eserde ortak olduğu belirtilen konuların kronolojik sıralamasındaki farklılık dikkat çekmektedir. *Selîmnâme*'de Mısır sultanının elçisinin padişahın cülûsunu kutlamak için geldiği bölümden Turhal Kalesi dolaylarındaki Celâlî ayaklanmalarına geçilmiş, hemen akabinde ise Mekke şerifinin gelmesi, Saîd vilâyeti reis ve komutanlarıyla çeşitli Arap kavimlerinin itaat etmesi ve Mağrip kralının elçisinin gelmesine yer verilmiştir. Sonrasında 1514 yılı olaylarıyla devam edilmiş, Karahan ve Kızılbaş ordusuyla savaştan sonra Mısır'daki Katya Çölü'nün geçilmesine atlanmış, Yûnus Paşa'dan (ö. 923/1517) sonra Hayır Bey'in (ö. 928/1522) göreve gelmesi anlatılarak İbn Haneş'in isyanına değinilmiştir. Bundan sonra sultanın İran topraklarına yönelmesi ve Şah İsmâil (ö. 930/1524) ile mücadelesi, Dulkadirli topraklarındaki fetihler, İran memleketlerine üçüncü kez hareket, Mercidâbık Savaşı ve Şam'a hareket ile devam eden eser padişahın vefatıyla bitirilmiştir. İki eserin fihristinin Ebülfazl Mehmed Efendi'nin yaptığı eklemeler haricinde aynı olduğunu tespit eden yazarın (Aksoy, 2021, 26) İdrîs-i Bitlisî'nin *Selîmnâme*'si olarak öne sürdüğü eserin kronolojik sıralamasındaki bariz karışıklığı değerlendirmesi gerekmektedir.

Aksoy, Adâ'î'nin I. Selim dönemi olaylarını mensur olarak kaleme alan iki kişiden birinin İdrîs-i Bitlisî olduğuna dair açıklamasını dikkate alarak *Selîmnâme*'nin mensur bir eser olduğunu ve *Selîmşâhnâme*'deki manzum fezlekeleri Ebülfazl Mehmed Efendi'nin eklediğini öne sürmüştür. Adâ'î, burada sadece iki kişiden birinin isminin İdrîs olduğunu belirtmiş; yazmış olduğu şiirde bu kişinin sultanın sohbet arkadaşı olan, din ve devlet işlerini ifa eden, ilim sahibi bir zat olduğunu ifade etmiştir (Bilgen, 1992, 27). Bu ifadelerden İdrîs-i Bitlisî'nin fezleke yazmadığına dair bir sonuç çıkmamaktadır. Aksoy'a göre İdrîs-i Bitlisî'nin vefatından önce ve sonra yazılan fezlekeler benzer üslup özellikleri göstermektedir. Kırlangıç'ın manzum kısımların dilinin daha sade olması ve ayrı bir kitap halinde toplanabilecek nitelikte bulunması görüşünü desteklemiştir (Aksoy, 2021, 28), Ebülfazl Mehmed Efendi'nin "Değersiz ve hakir kul Ebülfazl fakirin kalemi şah-nâme nazmetmek için kalbin

derinliğinden, katran denizinden anlamlar çıkardı.” (İdrîs-i Bidlîsî, 2016, 83) cümlesinde geçen “nazmetme”yi “manzum eser kaleme alma” şeklinde yorumlamıştır (Aksoy, 2021, 29). İdrîs-i Bitlisî ise bu hususa *Risâle-i Tîğ u Kalem*'de açıklık getirmiştir. Kendisinin bir âdeti gereği, Firdevsî (ö. 411/1020 [?]) tarzında, konuları mensur anlatımdan sonra manzum fezleke şeklinde yazdığını belirtmiş; *Selîmşâhnâme*'yi bu usulde kaleme aldığını, mensur ve manzum parçaları birleştirdiğini ifade etmiştir (İdrîs-i Bitlisî, Lala İsmail, 348, 18b). Görüldüğü üzere, manzum parçaların ayrı bir kitap olarak tanzim edilebilmesinin sebebi bizzat eserin müellifi açıklamıştır. Ebülfazl Mehmed Efendi'nin “nazmetme” ifadesini “şiir yazma” olarak değerlendiren yazar, bu fiilin ayrıca “düzenlemek, tasnif etmek, derlemek, tanzim etmek” gibi manalara da geldiğini göz önünde bulundurmalıdır (Mutçalı, 1995, 897). Eserin metninin başında ve sonunda bulunan fezlekelerin benzerlik göstermesinin sebebi ise bu fezlekeleri Ebülfazl Mehmed Efendi'nin eklemiş olmasıdır. O, eklediği fezlekelerde kendi ismini zikretmiş veya kendisine dair bir iz bırakmıştır. Eserdeki manzum fezlekelerin tamamı okunduğunda hepsinin Ebülfazl Mehmed Efendi'ye ait olmadığı ve İdrîs-i Bitlisî'nin kaleme aldığı fezlekelerde kendisiyle ilgili ibarelerin bulunduğu görülmektedir (İdrîs-i Bitlisî, 2016, 138, 245, 253, 290-294, 310, 311, 316, 343-345, 348, 350, 352, 420-430).

Yazar, “Sonuç” bölümünde ise Ebülfazl Mehmed Efendi'nin kırk yedi yıllık bir çalışma sonucunda eseri tamamladığını belirtmiştir. Kaynaklar Ebülfazl Mehmed Efendi'nin Anadolu Defterdarlığından azledildikten sonra Hâfız-ı Şîrâzî'nin (ö. 792/1390 [?]) *Dîvân*'ına nazîre yazıp Kanûnî'ye arz ettiğini, böylesi önemli bir çalışma için lütuf ve iltifat beklerken öfkeyle mukabele gördüğünü nakletmektedir (Beyânî, 1997, 206; Kınalızâde Hasan Çelebi, 1978-1981, 2/753; Başaran, 2010, 17). Bu olaydan birkaç yıl sonra Başdefterdarlık görevine getirilen Ebülfazl Mehmed Efendi, Kanûnî'nin bir emrini mevzuata aykırı bularak yerine getirmediği için bu görevinden de azledilmiş ve evinde uzlete çekilmiştir (Beyânî, 1997, 206; Kınalızâde Hasan Çelebi, 1978-1981, 2/751; Başaran, 2010, 17-18). Onun II. Selim'in tahta oturduğu 1566 yılına değin zamanını ibadet ve ilmî faaliyetlerle geçirdiği bilinmektedir (Âşık Çelebi, 2010, 3/1191; Beyânî, 1997, 206; Kınalızâde Hasan Çelebi, 1978-1981, 2/752; Atâî, 1989, 189; Başaran, 2010, 18). Ebülfazl Mehmed Efendi'nin Kanûnî döneminde yaşadığı olumsuz olaylar sebebiyle padişaha eser ithaf etmediği görülmekte, I. Selim'in *Farsça Dîvân*'ına nazîre olarak kaleme aldığı eseri de II. Selim'e sunması dikkat çekmektedir (Başaran, 2010, 43). Ebülfazl Mehmed Efendi'nin yaşadığı olumsuz süreci değerlendirmeden *Selîmşâhnâme*'nin kırk yedi yılda tamamlandığını iddia etmek gerçeklerle bağdaşmamaktadır. Bu bölümde yazarın diğer bir iddiası da İdrîs-i Bitlisî'ye ait fihristte geçen “merhum Mevlânâ İdrîs” ifadesinin aileden birine ait olma ihtimalinin yüksek olmasıdır. Buradaki “merhum” ifadesi eserin müellifin vefatından sonra yazıldığını işaret etmekte ve yazar bunu bizzat belirtmektedir (Aksoy, 2021, 54). Üstelik bu ifadede aileden biri olma ihtimalini gösteren bir karine de bulunmamaktadır. Aksoy bu bölümde padişahın elde bulunanların huzuruna getirilmesi hitabını da farklı şekilde yorumlamıştır (İdrîs-i Bidlîsî, 2016, 92). Eserin elde kalan parçalarının bulunduğunu, Ebülfazl Mehmed Efendi'nin elde kalanları saraydaki görevlilere teslim ettiğini ve *Selîmşâhnâme*'nin saray çevresinde bulunan müellifler tarafından bu müsveddeler

üzerine inşa edildiğini düşünmektedir. Burada huzura sunmayı eseri tamamlayıp padişaha sunma olarak değerlendirmek gerekir. Yazar yine bu bölümde İdrîs-i Bitlisî'nin çağdaşı olan müelliflerden yararlandığını belirtmesine rağmen bu iddiasını ispatlamamıştır.

Selîmşâhnâme ile ilgili müstakil bir çalışma olmamakla birlikte Vural Genç'in *Acem'den Rum'a Bir Bürokrat ve Tarihçi İdrîs-i Bidlîsî (1457-1520)* isimli kitabında dikkat çekici tespitler bulunmaktadır. Genç, İdrîs-i Bitlisî'nin katılmış olduğu İran ve Mısır seferlerini anlattığı bölümlere dayanarak eserin müsveddelerini propaganda faaliyetlerine başladığı 1514'ten itibaren kaleme aldığını öne sürmüştür. Mısır seferinden sonra İdrîs-i Bitlisî'nin I. Selim ile arasının açılmasını delil olarak göstermiş, İstanbul'a döndükten sonra eserin müsveddelerini temize çekme işinden vazgeçtiğini ve 1517'den sonraki kısmı oğlu Ebülfazl Mehmed Efendi'nin kaleme aldığını belirtmiştir (Genç, 2019, 353). Aksoy'un İdrîs-i Bitlisî'ye ait olduğunu iddia ettiği eserde de 1517'den sonra gerçekleşen İbn Haneş'in Şam'daki isyanıyla Turhal Kalesi dolaylarındaki Celâlî isyanlarının anlatıldığı bölümler bulunmaktadır (Aksoy, 2021, 152-157). Genç'in iddiasına göre bu nüshadaki 1517'den sonraki olayları da Ebülfazl Mehmed Efendi'nin yazdığını kabul etmek gerekir.

Genç, İran ve Mısır seferlerinin elde kalan sağlam müsveddeler olduğunu ve eserin çoğunun Ebülfazl Mehmed Efendi tarafından kaleme alındığını iddia etmiştir (Genç, 2019, 353). Bu hususta kesin yargılara varabilmek için öncelikle eserin tamamında İdrîs-i Bitlisî ile ilgili ibare bulunmayan bölümlerin değerlendirilmesi gerekir. *Selîmşâhnâme*'nin başında bulunan sultanın doğumu, gençliği, Trabzon'a vali olması, Trabzon'dan Kefe'ye geçişi, Şah Kulu fitnesinin bastırılması, II. Bayezid'in (ö. 918/1512) oğulları arasındaki mücadeleler, hilâfetin Sultan Selim'e verilmesi, II. Bayezid'in vefatı, Sultan Ahmed ile mücadele ve onun ele geçirilmesi, İran topraklarına yöneliş, Şah İsmâil ile yazışmalar; Erzurum, Eleşkirt ve Azerbaycan şehirlerinin fethi konularının yer aldığı bölümlerde İdrîs-i Bitlisî'ye ait bir ibare bulunmamaktadır (İdrîs-i Bidlîsî, 2016, 111-209). İdrîs-i Bitlisî'nin İstanbul'da bulunması sebebiyle şahit olduğu veya Mekke'de iken hacılar vasıtasıyla haberdar olduğu olayları kendisine ait bir ibare olmaması sebebiyle kaleme almadığı iddia edilemez. Sultanın birliklerinin Amasya'ya girmesi ile Kemah Kalesi'nin fethinin anlatıldığı bölümlerde (İdrîs-i Bidlîsî, 2016, 258-282) de yazara ait ibare bulunmamasına rağmen hemen akabinde İdrîs-i Bitlisî, bu yolculuklar sırasında padişaha mülâzımlıktan yoksun kaldığını ve Diyarbakır'da memurluk hizmeti ile meşgul olduğunu belirtmiştir (İdrîs-i Bidlîsî, 2016, 283). İdrîs-i Bitlisî'nin Kürdistan memleketlerine yönelişinin ve Kürt meliklerinin sultana biat edişinin anlatıldığı başlığın ardından Dulkadirli topraklarına yapılan seferin ve gemilerin korunduğu mahzenlerin niteliğinin yer aldığı bölümde de müellife ait bir ibare yoktur (İdrîs-i Bidlîsî, 2016, 295-301). Konu sıralamasına bakıldığında İdrîs-i Bitlisî'nin bu süreçte de Doğu bölgelerinde görevde olduğu anlaşılmaktadır. Sultanın İran memleketlerine üçüncü kez hareketi, Mısır'a elçi göndermesi ve Mercidâbık Savaşı'nın anlatıldığı bölümlerde anlatıcıya dair ibare bulunmamasına rağmen (İdrîs-i Bidlîsî, 2016, 356-380) öncesinde İdrîs-i Bitlisî, Bıyıklı Mehmed Paşa ile yaşadığı anlaşmazlık sonucunda padişahın kendisini sohbet ve hizmet sebebiyle huzuruna çağırıldığını ve Dimaşk'a harekete geçtiğini belirtmiştir (İdrîs-i Bidlîsî, 2016,

356). Katya Çölü'nün geçilişi, Kahire dışında Mısır sultanıyla karşı karşıya gelinmesi, Saîd vilâyeti reis ve komutanlarıyla Arap kavimlerinin itaat etmesi, Mağrib kralının elçisinin gelmesi, Venedik ve Kıbrıs adalarının cizye ve haraca bağlanması konularının anlatıldığı bölümde de müellife dair bir ibare yoktur (İdrîs-i Bidlîsî, 2016, 396-417). Bu konuların öncesinde de İdrîs-i Bitlisî, Mısır'a yolculuk esnasında padişahla yapmış olduğu sohbeti detaylıca anlatmış (İdrîs-i Bidlîsî, 2016, 393-396) ve olaylara şahit olmasına rağmen kendisini konuya dâhil etmemiştir. Eserin metniyle ilgili yorum yaparken İdrîs-i Bitlisî'nin farklı yollara başvurması ve şahit olduğu bazı olayları naklederken kendini konuya dâhil etmemesi dikkate alınmalıdır.

2. Risâle-i Tiğ u Kalem'in Mahiyeti ve İçeriği

Ebülfazl Mehmed Efendi, babasının kitabın başında kılıç ile kalemin uyumunu anlatan bir risâle kaleme aldığını belirtmesine rağmen bu risâle şimdiye kadar tercüme edilmemiş ve tam olarak değerlendirilmemiştir. *Selîmşâhnâme*'yi tercüme eden Kırlangıç, Ebülfazl Mehmed Efendi'nin esere yeni bir giriş yazdığını öne sürerek bu risâleyi metne dâhil etmediğini belirtmiş (İdrîs-i Bidlîsî, 2016, 49, 59), son zamanlarda yapılan çalışmalarda ise bu risâle ayrı bir eser olarak nitelendirilmiştir (Genç, 2019, 618). Genç, İdrîs-i Bitlisî'nin bu risâleyi geçmişte yaşamış olduğu talihsiz devlet tecrübelerine binaen kalemiyenin seyfiyeye üstünlüğünü göstermek amacıyla ömrünün son zamanlarında kaleme aldığını belirtmiştir (Genç, 2019, 354). Oysa risâlenin tamamında I. Selim'e övgü dolu sözler bulunmakta ve kılıç ile kalemin uyumunun sergilendiği görülmektedir. Bu bölümde *Selîmşâhnâme*'nin daha iyi anlaşılabilmesi için eserin girişi niteliğindeki bu risâlenin içeriği incelemiştir.⁵

Besmele ile başlayan risâlede konular mensur anlatımın ardından manzum fezleke şeklinde işlenmiştir. Allah'a hamd ile esere giriş yapan İdrîs-i Bitlisî; Allah'ın kudreti, gücü, kâinattaki tasarrufu, mülkü dilediğine vermesi ile ilgili âyet, hadis ve manzumelerle zenginleştirdiği bu bölümde acziyetini dile getirmiştir. Hemen akabinde ise kırk dört beyitlik fezleke ile aynı konuyu işlemiştir (İdrîs-i Bitlisî, Lala İsmail, 348, 1b-3a).

Hamd bölümünü mensur münâcât ile kırk sekiz beyitlik fezleke izlemektedir (İdrîs-i Bitlisî, Lala İsmail, 348, 3a-7a). Bu bölümde Hz. Âdem'e ilim verilmesine, bütün isimlerin ve konuşmanın öğretilmesine özel olarak değinilmiş ve bütün varlıkların Allah'ı tesbih etmesi naslarla işlenmiştir. Ağaçtan ateş çıkması, rüzgârın müjdecî olması, her şeyin sudan yaratılması, gölgenin uzaması, yağmurun yağması, şimşek, taşlar, kuşlar, sürünen ve dört ayak üzerinde hareket eden varlıklar gibi tabiat olayları delil olarak sunulmuş; göklerin ve yerin hazinelerinin Allah'a ait olduğu vurgusu yapılmıştır. Müellif bu bölümde dua âyetleriyle Allah'tan dünyada ve âhirette iyilik ve güzellik dilemiştir.

Münâcâtın ardından Hz. Muhammed'in (ö. 11/632) ve onun kutlu mi'râcının yer aldığı na't ile doksan sekiz beyitlik fezleke yer almaktadır (İdrîs-i Bitlisî,

⁵ Risâlenin değerlendirilmesinde eserin bitiriliş tarihine en yakın 975/1568 istinsah tarihli nüsha esas alınmıştır (İdrîs-i Bitlisî, Lala İsmail, 348). Bu bölüm bu nüshada 1b-30a'da yer almaktadır. Nüshanın iç kapağında Kemalpaşazâde'nin (ö. 940/1534) esere ithafen yazdığı takriz ile Ebüssuûd Efendi'nin (ö. 982/1574) imzası bulunmaktadır. Ferâğ kaydında ise Muhammed Şâh b. Zeynelâbidîn tarafından 10 Rebülevvel 975'te tamamlandığı belirtilmektedir.

Lala İsmail, 348, 7a-10a). Bu bölümde Hz. Muhammed'in âlemlere rahmet olması, vahiy alması, Hz. Âdem'den önce yaratılması, son peygamber olması, bütün insanlığa gönderilmesi, şefaathet yetkisine sahip olması, meleklerin salâtına nâil olması, hiçbir mukarreb meleğe ve peygambere nasip olmayacak derecede Allah'a yakın olması ve Allah sevgisinin kazanılmasına vesile olması gibi üstün meziyetleri sıralanmıştır. Bu bölümün sonunda hilâfetin otuz yıl olduğunu belirten hadis ile sahâbe ve tâbiînün ümmetin en hayırlıları olduğunu ifade eden hadis yer almıştır. Mî'rac mucizesi de âyet ve hadislerle bu bölüm içerisinde işlenmiştir.

Na'ttan sonra dönemin padişahına övgünün yer aldığı bölüm ve yetmiş üç beyitlik fezleke ile risâle devam etmektedir (İdrîs-i Bitlisî, Lala İsmail, 348, 10b-14b). Padişahın övgüsüne geniş yer verilen bu bölümde İdrîs-i Bitlisî'nin şahsî hayatı ve yaşadığı olaylar hakkında bilgi bulunmakta, konuyu işlerken kendi ruh hâlini ve sıkıntılarını dile getiren naslardan yararlanması dikkat çekmektedir. Padişahı överken hakkı yerine getirme ve adalet vurgusu yapan İdrîs-i Bitlisî, iyilik yapanın on misli sevap kazanacağını ve kötülük yapanın ise misliyle cezalandırılacağını bildiren el-En'âm 6/160 âyetini nakletmiş, hemen akabindeki şiiirde acziyetini ve pişmanlığını dile getirmiştir (İdrîs-i Bitlisî, Lala İsmail, 348, 11b). Nezaket ile ateşin dahi köleleştirileceği, insanın ihsanın kölesi olduğu mesajını veren cümleler ile padişahın affına ve ihsanına muhtaç olduğunu bildirmiştir (İdrîs-i Bitlisî, Lala İsmail, 348, 12a). Özellikle manzum parçalarda açgözlü ve hırslı olduğundan dem vurmüş, açlığını ve çaresizliğini dile getirmiş, padişahın cömertliğinden ve zenginliğinden bahsedip lütuf ve ihsanını umduğunu belirtmiştir. İlerleyen bölümde ise kendisinin değiştiğini, oruç ve perhiz yoluyla azla yetinmeyi öğrendiğini ifade etmiştir (İdrîs-i Bitlisî, Lala İsmail, 348, 12b). Bu süreçte devlet işlerine kafa yorduğunu, bunun endişesini taşıdığını, ruhanî ilimlerle uğraştığını, kanaat ederek inzivaya çekildiğini belirtip devlet kapısından ümidini kesmediğini dile getirmiştir (İdrîs-i Bitlisî, Lala İsmail, 348, 13a). Bu bölümün sonunda İdrîs-i Bitlisî acizliğini ve kusurunu belirtmiş, eseri kaleme alırken gösterişten uzak olduğunu ifade etmiştir. Eseri yazma sebebi olarak padişahla beraber geçirdikleri uzun günlere duyduğu şükranı, padişaha duyduğu vefayı ve kırgınlığını gösterme isteğini belirtmiştir (İdrîs-i Bitlisî, Lala İsmail, 348, 13b). Bu bölümde mensur anlatımda padişahın ismi geçmemekle birlikte devamındaki fezleke "şehenşâh-ı İslâm Sultân Selîm" şeklinde geçmektedir (İdrîs-i Bitlisî, Lala İsmail, 348, 14a).

Bundan sonraki bölümde ise sebep-i te'lîf ile doksan beyitlik fezleke yer almaktadır (İdrîs-i Bitlisî, Lala İsmail, 348, 14b-20a). Bu bölümde kitap, kalem ve yazma eylemi ile ilgili âyet ve hadisler nakledilmiş, bina inşa etme ve ilmî eser bırakma şeklinde iki çeşit sadaka-i câriye zikredilmiştir (İdrîs-i Bitlisî, Lala İsmail, 348, 16a). İdrîs-i Bitlisî, Osmanlı hânedanının bu iki çeşit sadakayı hakkıyla ifa etmesine rağmen bir tarih kitabının olmadığını belirtmiştir. II. Bayezid döneminde 907/1502'de hânedan topraklarına geldiğini; sultanın sekiz padişahın fetihlerinin, vâkialarının bulunduğu, Ermeni ve Rum fetihlerini de kapsayan bir tarih kitabı yazmasını teklif ettiğini ifade etmiştir (İdrîs-i Bitlisî, Lala İsmail, 348, 16b). Yaşlılığını özür olarak beyan edip bu kitabı aceleyle otuz ayda ve hacdayken tamamladığını, kitapta I. Selim ile ilgili bin altı yüz beyitlik bir bölümün bulunduğunu belirtmiştir (İdrîs-i Bitlisî, Lala İsmail, 348, 17a-17b). *Heşt Bihîşt*'in yazım sürecinden kısaca

bahsettikten sonra Hicaz dönüşünde padişahın işaretleriyle *Heşt Bihişt*'ten daha üstün bir kitap cem' ve tertip ettiğini ifade etmiş, bu kitabı ayrı bir eser olarak ele alıp *Heşt Bihişt*'e zeyl olarak düzenlemediğini belirtmiştir (İdrîs-i Bitlisî, Lala İsmail, 348, 17b). Bütün ilim sahipleri bir araya gelse dahi sultanın vasıflarının anlatılamayacağını dile getirmiş; Şeyh Abdürrahîm Abbâsî (ö. 963/1556), Kâdî Abdülbekir Latîfî (ö. [?]) ve Mevlânâ Muhammed Adâ'î'yi şâhnâme kaleme alanlar içerisinde dil ve üslûp açısından beğendiği âlimler olarak sıralamıştır (İdrîs-i Bitlisî, Lala İsmail, 348, 18a). Konunun devamında ise *Selîmşâhnâme*'nin yazım süreci yer almaktadır. İdrîs-i Bitlisî; âdeti gereğince Firdevsî tarzında mensur ve manzum olmak üzere iki çeşit şehnâme kaleme aldığını, mensur kısımları manzum fezleke şeklinde tanzim ettiğini, bu iki çeşidi birleştirdiğini ve eserin isminin *Selîmşâhnâme* olduğunu belirtmiştir. Eserin hem padişahın nazarında kabul hem de âhirette hayırlı âkibet için vesile olmasını temenni etmiştir (İdrîs-i Bitlisî, Lala İsmail, 348, 18b). Müellifin vermiş olduğu bilgilere göre eser iki mukaddime ile iki matlabdan oluşmaktadır. *I. Mukaddime*'de kelime ve kelâmın kısımları, belîğ mânaların binâ dereceleri; *II. Mukaddime*'de ise ilmin zuhûru, İlâhî kudret, kalem ile kılıcın padişahın hüküm ve maslahatlarına destek olmaları ve şereflenmeleri yer almaktadır. *Matlab* iki kısımdır ve iki isimle müretteptir. *I. Kısım*'da sultanın âlimliğinin gerekliliği, nefsânî faziletleri ve adalet eserleri; *II. Kısım*'da ise küfür ve iman sahibi düşmanlarıyla yapmış olduğu savaşlar ve fetihler yer almaktadır. Her kısım birkaç sözden oluşmaktadır. *I. Kısım, I. Söz*'de padişahın doğumu, ilim ve hikmet öğrenmesi ile Acem sınırına kadar bayrak yükseltmesi; *I. Kısım, II. Söz*'de fitrî ahlâkı, ilmî ve amelî fenleri, soyundan gelen özellikler; *I. Kısım, III. Söz*'de selim tabiatının neticesi olarak nazım ve nesirdeki zarif istiarelerinden ve latif ibarelerinden örnekler; *I. Kısım, IV. Söz*'de ise dindarlığı, kâfir ve dinsizlerle savaşması, şeriati ayakta tutması, mülkî ve dinî büyüklüğünün zikri ile bu sözün tamamlanması ve zeyli, şer odağı sûfî tabakasının ortaya çıkması, Kızılbaşların doğuşu, usûl ve fûrû açısından bu guruhun haber ve eserleri yer almaktadır. *II. Kısım, Matlab*'da sultanın hilâfetten sonraki dönemde kudret ve iktidarının eserleri, Rabbânî te'yid ve ittifaklarla şereflendirilmiş tarihi ve haberleri bulunmaktadır (İdrîs-i Bitlisî, Lala İsmail, 348, 18b-19a). Müellif, sultanın fetihlerinin günbegün sevânih şeklinde yazıldığını; senelerin, ayların, fetihlerin ve meşhur vâkiaların sevânihlerinin olduğunu, her sânihin belirli birkaç destandan oluştuğunu belirtmiş ve bu bölümün padişahın cülûsu olan 918/1512 safer ayından sonraki vâkıa ve tarihleri kapsadığını ifade etmiştir (İdrîs-i Bitlisî, Lala İsmail, 348, 19a).

Sebeb-i te'lîfin devamında ise müellifin eserin iki mukaddimesi olarak belirttiği bölümler yer almaktadır. İlk olarak İlâhî kelimenin ve semavî kitabın hakikati, insan kaynaklı kelime ve kelâmın zuhûrunun açıklandığı mukaddime ile almış dört beyitlik fezleke yer almaktadır (İdrîs-i Bitlisî, Lala İsmail, 348, 20b-22a). Bu mukaddimenin başlığında el-Kehf 18/1 âyeti delil olarak gösterilmiştir. İkinci olarak da ilmin zuhûru ve Rabbânî kuvvetin kalem ve kılıca sirayeti, bu iki kuvvetin insanların isteklerini yerine getirme ve hilâfeti kuşanma hususunda sultanın iki önemli bekçisi olduğunu işleyen mukaddime ile yüz otuz beyitlik fezleke bulunmaktadır (İdrîs-i Bitlisî, Lala İsmail, 348, 22a-30a). Bu mukaddimenin başlığında ise el-En'âm 6/165 âyeti delil olarak gösterilmiştir. Bu mukaddime, baştan sonra kalem ve kılıcın uyumunu ifade eden âyet ve hadislerle süslenmiştir.

İnsanın yeryüzünün halifesi kılındığı, Hz. Dâvûd'a hikmet ile güzel hitabın verildiği ve onun demiri yumuşattığı, Hz. Âdem'e bütün isimlerin öğretildiği, sultanların Allah'ın gölgesi olduğu, sultana itaatin Allah'a itaat kabul edildiği, kalem ve kılıcın Allah'ın iki delili olduğu, âlimlerin meliklere üstünlüğü, cennetin kılıçların altında bulunduğu, kâinatın bir denge üzere yaratıldığı, Hz. Muhammed'in Arap ve Acem'in en fasihi ve kılıç peygamberi olduğu, Allah'ın mülkü dilediğine vereceği gibi hususlar naslarla açıklanmıştır. Mukaddimenin çoğunluğunda kılıç ve kalemle ilgili naslar sırayla işlenerek kılıç ile kalemin uyumuna dikkat çekilmiştir. Müellif, bu bölümde Kur'ân'da geçen Zülkarneyn'in Ye'cûc ve Me'cûc için demirden set inşa etmesi, Hz. Mûsâ'nın kardeşi Hz. Hârûn ile Kızıldeniz'i geçmesi ve halkın içmesi için asâsıyla taş vurarak on iki kaynak çıkarması kıssalarına yer vermiş (İdrîs-i Bitlisî, Lala İsmail, 348, 25b-26a); Hz. Yûsuf ile Hz. İbrâhim'in duasını nakletmiştir (İdrîs-i Bitlisî, Lala İsmail, 348, 26b). İdrîs-i Bitlisî, bu mukaddimenin en son kısmında *Selîmşâhnâme*'yi yazmasının iki amacını açıklamıştır. Buna göre ilk amacı; hamd, salât, kitabın sebebi te'lîfi ve padişaha duadan sonra münşiyâne, teşbîbâne ve detaylı bir tarih yazmaktır. İkinci amacı ise fezleke şeklinde mevzun ve müstakil bir şâhnâme yazmak ve bu iki çeşit tarih kitabını toplamaktır (İdrîs-i Bitlisî, Lala İsmail, 348, 28a). Fezlekenin sonunda ise padişahın ismi geçmekte ve padişaha dua ile bu bölüm sona ermektedir (İdrîs-i Bitlisî, Lala İsmail, 348, 30a).

3. Ebülfazl Mehmed Efendi'nin Selîmşâhnâme'nin Metnine Katkılarının Tespiti ve Değerlendirilmesi

Ebülfazl Mehmed Efendi'nin *Selîmşâhnâme*'nin metnine katkıları ile ilgili farklı tespitler bulunmaktadır. Kırlangıç; Ebülfazl Mehmed Efendi'nin eserin son kısımlarındaki bazı olayları, İdrîs-i Bitlisî'nin *Mısır Kasidesi*'ni sunduktan sonra padişahın öfkesine maruz kalıp İstanbul'a yollanışını, Diyarbakır'ın fethinden sonra Beylerbeyi Bıyıklı Mehmed Paşa ile arasının açılmasını işleyen kısımları eklediğini belirtmiş, bazı konu başlıklarını eklemek suretiyle esere şekil verdiğini (İdrîs-i Bidlîsî, 2016, 48) ve eserin hâtimesini kaleme aldığını öne sürmüştür (İdrîs-i Bidlîsî, 2016, 49). Aksoy, eserin tamamına yakınının, Genç ise 1517 yazı sonrasındaki konuların Ebülfazl Mehmed Efendi'ye ait olduğunu tespit etmiştir. Bu bölümde Ebülfazl Mehmed Efendi'nin metne eklediği yerler tespit edilip değerlendirilmeye çalışılmıştır.

İdrîs-i Bitlisî'nin vefatından sonra yazılan tüm bölümlerin Ebülfazl Mehmed Efendi'ye ait olduğunu belirtmek gerekir. Ebü'l-Fazl Mehmed Efendi, bu derlemenin ve babasının mecmuasının II. Selim devrinde düzenlenmesi sebebiyle devrin padişahı II. Selim'e övgü yazmasının gerekli olduğunu ifade etmiştir (İdrîs-i Bidlîsî, 2016, 94). Eserde II. Selim'in vasıflarının ve seciyelerinin anlatıldığı bölüm, saltanat tahtına oturuşunun fezlekesi ile babasının vefat haberinin verililişini anlatan manzumenin yer aldığı bölümün baş kısmı (İdrîs-i Bidlîsî, 2016, 79-94) Ebülfazl Mehmed Efendi tarafından yazılmıştır. II. Selim'in saltanat tahtına oturuşunun fezlekesinde geçen "Değersiz ve hakir kul Ebu'l-Fazl fakirin kalemi şah-nâme nazmetmek için kalbin derinliğinden, katran denizinden anlamlar çıkardı." cümlesiyle Ebülfazl Mehmed Efendi, bu bölümü kaleme aldığını işaret etmiştir (İdrîs-i Bidlîsî, 2016, 83).

Kanûnî'nin emriyle I. Selim'in kabri üzerine türbe yapılışını anlatan bölüm (İdrîs-i Bidlîsî, 2016, 475-479) de Ebülfazl Mehmed Efendi tarafından yazılmıştır ki İdrîs-i Bitlisî 18 Kasım 1520'de vefat etmiştir ve bu tarihte hayatta değildir (İdrîs-i Bidlîsî, 2016, 91). I. Selim'in türbesindeki kitâbede türbenin 929/1522'de Kanûnî tarafından inşa ettirildiğinin belirtilmesi (Yüksel, 2009, 513) ve bu bölümün tamamında II. Selim'e övgüde bulunulması bunu ispat etmektedir.

Eserin hâtîme kısmında bulunan III. Murad'ın (ö. 1003/1595) övgüsü (İdrîs-i Bidlîsî, 2016, 479-482) ile müellifin özür ve bağışlama dileğinin yer aldığı bölüm (İdrîs-i Bidlîsî, 2016, 482-485), II. Selim ve III. Murad'a hitap eden Ebülfazl Mehmed Efendi tarafından yazılmıştır. Bu bölümde II. Selim'e ithafen yazdığı "Şahlık soyunun beşinci nesli sensin, Fazlî ise hizmet için canını vermeye hazırdır." (İdrîs-i Bidlîsî, 2016, 484) cümlelerinde Fazlî mahlasını kullanmış, bu bölümün sonundaki dua kısmından önce "Şimdi bu dünyada onlardan yalnızca Ebu'l-Fazl yâdigâr kaldı." (İdrîs-i Bidlîsî, 2016, 485) diyerek ismini zikretmiştir.

Eserin sonunda yer alan "Kitabın Bitiriliş Tarihi Hakkında" başlıklı bölümde (İdrîs-i Bidlîsî, 2016, 487) 974/1567'de kitabın tamamlandığı belirtilmiştir.⁶ Yine bu tarih İdrîs-i Bitlisî'nin vefat tarihiyle bağdaşmamakta, mezkûr tarihte eseri Ebülfazl Mehmed Efendi'nin tamamladığı ortaya çıkmaktadır.

Ebülfazl Mehmed Efendi'nin eserin metnine yaptığı diğer bir katkı da konu başlıkları eklemesidir. Eserdeki bazı konu başlıklarında kullanılan ifadelerden bu başlıkların onun tarafından eklendiği anlaşılmaktadır. Bazı bölümlere sadece başlık eklediği, çoğu yerde ise hem başlık eklediği hem de konuyu anlattığı görülmektedir.

Ebü'l-Fazl Mehmed Efendi; fihrist ve konu anlatımına geçmeden önce babası ve I. Selim'in samimi dostluğunu ve ilişkisini, bu dönemdeki siyasî faaliyetleri ve fetihleri, *Selîmşâhnâme*'nin baştan sona yazılma ve tamamlanma sürecini manzum bir şekilde özetlemiştir (İdrîs-i Bidlîsî, 2016, 102-107). Konunun başlığında geçen "Cennet Mekânlı Babamın" ile "Merhum Babamın" ifadeleri başlığı onun eklediğini göstermektedir.

İdrîs-i Bitlisî ve vezirlerin beldelerin ıslahı amacıyla Tebriz'e gönderilmesinin ve Tebriz'de yaşadıklarının manzum fezleke şeklinde anlatıldığı bölümün (İdrîs-i Bidlîsî, 2016, 244-246) başlığında geçen "Merhum Babamın" ifadesinden başlığın Ebülfazl Mehmed Efendi tarafından eklendiği anlaşılmaktadır. Bu bölümde konu anlatımı ise İdrîs-i Bitlisî'ye aittir.

Ebülfazl Mehmed Efendi'nin eklediği diğer bir başlık da İdrîs-i Bitlisî'nin I. Selim'in adaletine ve kendisiyle yakınlığına sığınarak Mısır fethinden sonra Çerkes halkına yapılan kötü muameleleri ve rüşvet yoluyla yapılan terfileri anlattığı bölümün başlığıdır (İdrîs-i Bidlîsî, 2016, 418-420). Bu bölümün başlığında da "Merhum Babam Fakir Mevlânâ İdrîs'in" ifadesi yer almaktadır. Bu bölümde başlıkla birlikte konu anlatımı da Ebülfazl Mehmed Efendi'ye aittir. Konunun devamında yer alan *Mısır Kasidesi* ile bu kasidenin sunulması sonucunda padişahın öfkesine maruz

⁶ "Kalemin yazdıklarıyla Selim Şahnâme tamamlanınca, akıl tarih olarak 'nun' hariç 'itmâm-ı Selim Şahnâme'yi hesapladı. Yani dokuz yüz yetmiş dört senesinde (1567) bu kitap tamamlandı. Oruç ayında kutlu saadette kitap sona ermiş oldu. Rabbim, tarihçisine son nefesinde hayır ihsan eyle." (İdrîs-i Bidlîsî, 2016, 487) cümlelerinden ebced hesabı ile 974/1567 tarihinin çıkarılmasının şekille gösterilişi için bk. İdrîs-i Bitlisî, Ali Emîrî Farsça, 811, 196a.

kalan İdrîs-i Bitlisî'nin donanmayla İstanbul'a gönderilişi de Ebülfazl Mehmed Efendi tarafından nakledilmiştir. Konunun sonunda ise padişahın İstanbul'a döndükten sonra babasına iltifat gösterdiğini belirtmiş, babasının Mısır ve Şam fetihlerinden sonra çevre memleketlere gönderilmek üzere kaleme aldığı bir mektubu nakletmiştir (İdrîs-i Bidlîsî, 2016, 420-440). Ebülfazl Mehmed Efendi'nin bu sıralarda Trablus, Hama ve Humus'un tahrir defterlerinin tutulması için sultanın emriyle Mısır'a gittiği, 1517 yazında hâlâ bu görevi sürdürdüğü ve burada babasıyla görüşme imkânı bulduğu bilinmekte (Genç, 2019, 344); yaşanan olaylara şahit olması sebebiyle olayları bizzat aktarması mümkün görünmektedir.

Ebülfazl Mehmed Efendi, Rumeli vilâyetlerinden tımarlı sipahi gelirlerinin Şam'a gönderilmesinin ve fethedilen Arap vilâyetlerinin tahrir defterlerinin tutulmasının anlatıldığı bölümü (İdrîs-i Bidlîsî, 2019, 444-446) de kendisi eklemiştir. Başlıkla birlikte konu anlatımı da ona aittir.

Ebülfazl Mehmed Efendi'nin başlık koymadığı bölümlerde de eklediği yerler bulunmaktadır. Eserin iki mukaddimeden oluştuğunu belirttiği ve bu mukaddimelerin içeriğinden bahsettiği kısım (İdrîs-i Bidlîsî, 2016, 108) ile eserin fihristinde yer alan 1515-1516 senelerinde yaşanan olayları yazdığı kısımda yer alan "Kürdistan emirlerinin, merhum babam Mevlânâ İdris'in kılavuzluğuyla Diyarbakır'da biat etmeleri"⁷ (İdrîs-i Bidlîsî, 2016, 109) şeklindeki madde başlığı ona aittir.

Diyarbakır'ın kalelerinin fethi esnasında Bıyıklı Mehmed Paşa'nın yanlış hüküm vermesinin ve bu hükmünde hatalı olduğunu anlamasının yer aldığı bölüm ile Diyarbakır fethinin anlatıldığı manzum fezlekenin sonundaki kısım Ebülfazl Mehmed Efendi'ye aittir (İdrîs-i Bidlîsî, 2016, 354-356). Konuya başlarken kullandığı "Eski durumların ayrıntılarını ve haberlerini kayda geçirenler, eski amelleri ve eserleri yazıya dökenler" ifadesiyle diğer tarih müelliflerini kastetmekte, "zanna ve tahmine dayalı olarak değil, vukuf ve bilinçle şu şekilde bildirip günlerin ve gecelerin sayfalarına açık olarak şöyle yazmışlardır:" (İdrîs-i Bidlîsî, 2016, 354) cümleleriyle de sahit ve güvenilir yazılı kaynaklardan alıntı yaptığını işaret etmektedir. Çünkü bu bölümde Bıyıklı Mehmed Paşa'nın padişahın emriyle Diyarbakır'dan Mısır'a gelip Kansu Gavri (ö. 922/1516) ile yapılan savaşa katılması, bu süreçte İdrîs-i Bitlisî'nin o bölgenin işlerini idare etmesi ve bazı kötü niyetli insanların etkisiyle paşayla yaşadığı sıkıntı, paşanın kutlu meclise sunduğu ve İdrîs-i Bitlisî ile kendisi arasında tercih yapılmasını isteyen tehdit içerikli cümleleri yer almaktadır. Konunun sonunda ise İdrîs-i Bitlisî, padişahın huzuruna yöneldiğini ifade etmektedir (İdrîs-i Bidlîsî, 2016, 356). Ebülfazl Mehmed Efendi'nin babasının devlet erkânıyla yaşamış olduğu bu sıkıntılı süreci anlatırken farklı kaynakları işaret etmesi tarafsızlığını belirtmesi açısından dikkat çekicidir.

Eserin metninde Kızılbaşlar ile yapılan savaş ve Diyarbakır kalelerinin fethi anlatılırken Mehmed Çelebi'nin ismi geçmektedir (İdrîs-i Bidlîsî, 2016, 330, 332, 350). Burada kastedilen kişinin Ebülfazl Mehmed Efendi mi yoksa başka bir Mehmed Çelebi mi olduğu belli değildir. İdrîs-i Bitlisî diğer oğlu Ebü'l-Mevâhib'den bahsederken oğlu olduğunu belirtmiş (İdrîs-i Bidlîsî, 2016, 326, 350), Mehmed

⁷ Aksoy'un da üzerinde durduğu bu ifade tezinde "Merhum Mevlâna İdris'in tafsilatlı ve ihtimamlı yazısıyla Kürdistan memleketlerinin fethi" şeklinde geçmektedir (Aksoy, 2021, 54).

Çelebi'de ise bunu belirtme gereği duymamıştır. Eserde 1519 yılı olaylarında Arap vilâyetleri tahrir defterlerinin padişaha arz edilişi anlatılırken “Bu arada İdrisoğlu diye meşhur ve yüce Sultan'ın eski kullarından olan Arap ve Acem vilâyeti defterdarı Mehmed Çelebi” şeklinde Mehmed Çelebi'yi Ebülfazl Mehmed Efendi olarak tanıtan, onun padişahın Trabzon valiliği dönemindeki hazine kâtipliği ile Halep, Şam ve Mısır'ın vergilerini toplamasından bahseden kısım ise üçüncü bir kişi tarafından nakledilmiş izlenimini vermektedir (İdrîs-i Bidlîsî, 2016, 449-450). Bunun hemen akabinde, 1520 yılı olayları özetlendikten sonra, I. Selim'in vefatı sonrasındaki süreçte yaşanan fitne hareketlerinin Kanûnî'nin padişahlık dönemine rastlaması sebebiyle anlatılmasının uygun olmayacağını belirtmesi bunu desteklemektedir (İdrîs-i Bidlîsî, 2016, 450).

Ebülfazl Mehmed Efendi'nin eserde eksik bıraktığı yerler de mevcuttur. O, babasının *Risâle-i Tîğ u Kalem*'de padişahın selim tabiatının neticesi olarak nazım ve nesirdeki zarif istiarelerinden ve latif ibarelerinden örnekleri içeren *I. Kısım, III. Söz* (İdrîs-i Bidlîsî, Lala İsmail, 348, 18b-19a) olarak belirttiği bölüme eserde yer vermemiştir. Ebülfazl Mehmed Efendi'nin padişahın *Farsça Dîvân*'ına nazîre olarak *Farsça Dîvân* kaleme alması (Başaran, 2010, 41-64) bu bölümü ayrı bir eser olarak ele aldığını düşündürmektedir.

4. İdrîs-i Bitlisî'nin Selîmşâhnâme'yi Yeniden Yazma İhtimali

Selîmşâhnâme'nin yazım süreci değerlendirilirken dikkat edilmesi gereken bir husus da İdrîs-i Bitlisî'nin *Heşt Bihîşt*'i yeniden kaleme alma süreci ile arasındaki benzerliktir, bu benzerlik *Selîmşâhnâme*'nin de *Heşt Bihîşt* gibi yeniden yazılma ihtimalini düşündürmektedir.

İdrîs-i Bitlisî, I. Selim'in tepkisini çeken *Mısır Kasidesi*'ne benzer bir kasideyi II. Bayezid için de kaleme almıştır (Genç, 2019, 258). *Mısır Kasidesi*'nde değindiği konular, II. Bayezid döneminde yaptığı şeriat ve adalet vurgusu ile bunların yerine getirilmesi hususundaki eleştirilere benzemektedir (Genç, 2019, 348). Onun II. Bayezid döneminde yaşadığı haksızlıklara tepki olarak *Heşt Bihîşt*'in dîbâcesini yazmadığı (Genç, 2019, 230), dîbâceyi kendisine sakladığı (Genç, 2019, 270), dîbâcesiz ve hâtimesiz eserin eksik olduğunu padişaha bildirdiği bilinmektedir (Genç, 2019, 273). Daha sonra ise eseri tamamlayarak I. Selim'e sunmuştur (Genç, 2019, 294-295). *Selîmşâhnâme*'nin dîbâcesi olarak nitelendirilebilecek olan *Risâle-i Tîğ u Kalem*'in eserin müsveddelerinin bir kısmı kayıpken tam ve temize çekilmiş halde ele geçmesi İdrîs-i Bitlisî'nin bu bölümü daha sonra ve özenle kaleme aldığını düşündürmekte, müellifin bu risâlede son yılları ve ruh dünyasıyla ilgili verdiği bilgiler de bunu desteklemektedir. Müellif bu risâlede çok değiştiğini, artık kanaat sahibi olup inzivaya çekildiğini, padişahla geçirdiği uzun yıllara duyduğu vefa gereği ve ona kırgınlığını göstermek amacıyla eseri yazdığını bizzat belirtmektedir. Müellif, *Heşt Bihîşt*'i yeniden yazma sürecinde patronaj kaygısı taşırken (Genç, 2019, 470-472) *Selîmşâhnâme*'yi tamamlama sürecinde böyle bir kaygı taşımamaktadır.

İki eser arasındaki diğer bir benzerlik de müsveddelerinin kaybolması durumudur. *Heşt Bihîşt*'in müsveddelerinin bir kısmı Mekke yolculuğu sırasında kaybolmuştur (Genç, 2019, 469), *Selîmşâhnâme*'nin müsveddelerinin de kötü niyetli insanlar tarafından dağıtılma ve yok edilme ihtimali dışında sefer ve yolculuklarda kaybolma ihtimali bulunmaktadır.

İki eserin mukaddimleri de benzer özelliklere sahiptir. İdrîs-i Bitlisî'nin *Heşt Bihîşt*'te kendini savunmak maksadıyla klasik olmayan tarzda kaleme aldığı mukaddime (Genç, 2019, 464-465), *Risâle-i Tîğ u Kalem*'i hatırlatmaktadır. Bu risâlenin de orijinal ve ilginç bir tarza sahip olduğunu ve belîğ bir üslûpla yazıldığını Ebülfazl Mehmed Efendi belirtmektedir (İdrîs-i Bidlîsî, 2016, 93).

İdrîs-i Bitlisî'nin *Heşt Bihîşt*'i yeniden oluştururken birçok bilgiyi çıkarma ve kısaltma, bazı yerleri tamamen silme ve bazı konuları ekleme, bazı yerlerde üslûp yumuşatma ve detaylı bilgi vermeme, bazı olayları özetleme ve yeniden kaleme almama yollarını tercih ettiği bilinmektedir (Genç, 2019, 469). Yapmış olduğu bu değişiklikler onun kanaatinin ve dünya görüşünün değişmesine, siyâsî hayatındaki kırılmalara bağlanmaktadır (Genç, 2019, 473). *Selîmşâhnâme*'de ise bu değişimin olumlu yönde olduğu görülmektedir. İdrîs-i Bitlisî'nin *Mısır Kasidesi* sonrası padişahla ve Diyarbakır'da görevli olduğu süreçte Bıyıklı Mehmed Paşa ile yaşamış olduğu sıkıntılı dönemin eserde yer almaması ve bu olayların oğlu tarafından aktarılması bu bölümün müellif tarafından eserden çıkarılma ihtimalini düşündürmektedir. İdrîs-i Bitlisî İstanbul'a döndükten sonra padişaha karşı tutumunun olumlu yönde değiştiğini, kanaat ve inzivayı tercih ettiğini ve padişaha duyduğu vefa sebebiyle eseri kaleme aldığını *Risâle-i Tîğ u Kalem*'de ifade etmiştir (İdrîs-i Bitlisî, Lala İsmail, 348, 12b-13b). Aynı ruh hâlini yine bu dönemde kaleme aldığı Molla Câmî'nin (ö. 898/1492) *Çihil Hadis*'inin Farsça şerhinde yansıtmış, bu eserde de eseri geçmiş zamandaki kusurlarını affettirmek için kaleme aldığını belirtmiştir (Genç, 2019, 351-352).

Heşt Bihîşt'in son kısmı özet şeklinde yazılmıştır (Genç, 2019, 472) ve *Selîmşâhnâme*'nin son bölümleri de özet görünümündedir. İdrîs-i Bitlisî'nin I. Selim ile yaşadığı sıkıntılı süreç sebebiyle *Selîmşâhnâme*'de 1517 sonrası hadiseleri kaleme almadığı ve bu kısmın Ebülfazl Mehmed Efendi tarafından yazıldığı iddia edilmektedir (Genç, 2021, 353-354). İdrîs-i Bitlisî'nin 1517 sonrasındaki olayları, vefatından sonra oğlunun eklediği kısımlar hariç, *Heşt Bihîşt*'teki gibi özet şeklinde yazma ihtimali göz önünde bulundurulmalıdır.

Sonuç

Selîmşâhnâme'nin yazılma ve tamamlanma sürecindeki belirsizlik sebebiyle kime ait olduğu, *Zeyl-i Heşt Bihîşt* olarak isimlendirilmesi, Ebülfazl Mehmed Efendi'nin metnine katkıları ile ilgili farklı tespitler ortaya konmuş ve bu tespitler klasik kaynaklardan modern kaynaklara aktarılmıştır. Eser hakkında yapılan tezlerde ve eserden bahseden diğer çalışmalarda ortaya konan yeni tespitler de eserin müellifi, içeriği ve mahiyetiyle ilgili belirsizliği tam olarak ortadan kaldıramamıştır.

Eser üzerinde doktora çalışması yapan ve eseri başarılı bir şekilde tercüme eden Kırlangıç; eserin İdrîs-i Bitlisî'ye ait olduğunu tespit etmiş, sadece Ebülfazl Mehmed Efendi'nin eklediği birkaç yeri işaret etmekle yetinmiş, eserin genel bir değerlendirmesini yapmamıştır. Kırlangıç'ın belirli hususlara değinmesi, metne eklenen diğer yerleri tespit etmemesi ve değerlendirmemesi tezinin eksik kalmasına sebep olmuştur. Ayrıca İdrîs-i Bitlisî'nin esere giriş mahiyetinde kaleme aldığı, kılıç ile kalemin uyumunu anlatan ve *Risâle-i Tîğ u Kalem* olarak isimlendirilen otuz varaklık kısmı Ebülfazl Mehmed Efendi'nin metne dâhil etmediğini ileri sürerek metnin dışında tutmuş, bu kısım ile ilgili inceleme ve değerlendirmeyi yeni

çalışmalara havale etmiştir. Aynı şekilde metinde *Dibâce-i Hamâ ve Humus*'un tercümesine gerek görmemiştir. Bu bölümlerin eserin metni dışında bırakılması ve tercüme edilmemesi *Selîmşâhnâme*'nin metin bütünlüğünü bozmaktadır.

Eser üzerinde yüksek lisan tezi hazırlayan Aksoy ise mukaddimesi olmayan, tarihî bilgilerden yararlanmak üzere kopya edilmiş ve manzum bölümleri çıkarılmış bir *Selîmşâhnâme* izlenimi veren; müstensihî ve istinsah tarihi belli olmayan bir nüshayı esas alarak bu nüshanın İdrîs-i Bitlisî'ye ait *Selîmnâme* olduğunu öne sürmüştür. Eserin geri kalan kısmının Ebülfazl Mehmed Efendi'ye ait *Selîmşâhnâme* olduğunu iddia edip *Selîmşâhnâme* içindeki *Selîmnâme*'yi tespit etmeye çalışmıştır. Aksoy'un bu tezinde Tekindağ'ın iki eserin iç içe tedâhül ettiği görüşünden etkilendiği ve bu görüşü esas aldığı görülmektedir. Ebülfazl Mehmed Efendi'nin tam ve temize çekilmiş halde ele geçirdiğini belirttiği *Risâle-i Tîğ u Kalem*'i içermeyen ve kronolojik sıralaması tarihî gerçekliğe uymayan bu nüshanın İdrîs-i Bitlisî'ye ait farklı bir eser olduğunu ve *Selîmşâhnâme*'nin tamamını Ebülfazl Mehmed Efendi'nin kaleme aldığını kabul etmek mümkün değildir. Yazar, manzum fezlekelerin Ebülfazl Mehmed Efendi tarafından eklendiğini, eserin kırk yedi yılda tamamlandığını, fetih hikâyelerinin Adâ'î'nin eserinden yararlanılarak yazıldığını iddia etmiş ve bu iddialarını ispatlamamıştır.

Selîmşâhnâme ile ilgili müstakil bir çalışma olmamakla birlikte kitabında çarpıcı tespitlerde bulunan Genç, İdrîs-i Bitlisî'nin I. Selim ile arasının açıldığı 1517 yazı sonrasındaki olayları Ebülfazl Mehmed Efendi'nin kaleme aldığını öne sürmüştür. Bu iddiasında müellifin konu anlatımına dâhil olmamasını delil olarak göstermiş ve eserde müellifle ilgili ibare bulunmayan diğer bölümleri değerlendirmemiştir. Oysa İdrîs-i Bitlisî'nin yaşadığı birçok olayı anlatırken kendini metne dâhil etmediği görülmektedir. Buna göre müellife ait ibare bulunmayan bölümleri yani eserin tamamına yakını Ebülfazl Mehmed Efendi'nin kaleme aldığını söylemek mümkün değildir. Genç, eserin girişi mahiyetindeki *Risâle-i Tîğ u Kalem*'i de müellifin ömrünün son yıllarında yazdığı farklı bir eser olarak kabul etmiş ve risâle üzerinde yaptığı inceleme sonucunda İdrîs-i Bitlisî'nin I. Selim ile yaşadığı sıkıntılı sürecin etkisiyle kalemin kılıca üstünlüğünü vurgulayarak bir çeşit sosyal eleştiride bulunduğunu tespit etmiştir. Genç'in İdrîs-i Bitlisî'nin ömrünün son yıllarında kanaatlerinin ve dünya görüşünün tamamen değiştiğini belirttiği ve kılıç ile kalemin uyumunu sanatlı bir dille işlediği bu risâlenin tamamını incelemeye, müellifin I. Selim ile arasının bozulması sebebiyle onun patronajına ihtiyaç duymadığı yönündeki tezini güçlendirmek amacıyla risâleyi bu şekilde yorumladığı anlaşılmaktadır.

Risâle-i Tîğ u Kalem; Allah'a hamd, münâcât, na't, sebab-i te'lîf ve iki mukaddimeyi kapsamakta ve risâlede tüm konular mensur metnin ardından manzum fezlekelerle işlenmektedir. Âyet, hadis ve manzumelerle zenginleştirilen metinde *Heşt Bihişt*'in yazım süreci, İdrîs-i Bitlisî'nin ruh hâli ve son yılları, *Selîmşâhnâme*'nin içeriği ve yazılma sebeplerine dair bilgiler bulunmakta, eserin adı *Selîmşâhnâme* olarak zikredilmektedir. Son yıllarında dünya görüşü ve kanaatlerinin değiştiğini belirten müellifin I. Selim'i övgü dolu cümlelerle yücelttiği ve eserin ikinci mukaddimesinde padişahı destekleyen iki kuvvet olarak nitelendirdiği kılıç ile kalemin uyumunu işlediği görülmektedir. Metnin tertibi, içeriği, isminin

Selîmşâhnâme olarak zikredilmesi ve müellifinin şahsî hayatı hakkında yer alan bilgiler *Risâle-i Tiğ u Kalem*'in ayrı bir eser olmayıp *Selîmşâhnâme*'nin dîbâcesi olduğunu göstermekte, *Risâle-i Tiğ u Kalem* hakkında yapılan farklı yorumlar bu bölümün şimdiye kadar tercüme edilmemesinden kaynaklanmaktadır.

Ebülfazl Mehmed Efendi, eseri derleme ve tamamlama aşamasında birtakım eklemeler yaptığını belirtirken hangi konuları yazdığını ve hangi kısımlara eklemeyi yaptığını açıkça ifade etmemiştir. Oysa eserin konu başlıklarında ve metninde kullandığı ifadelerde eklediği yerleri işaret ettiği görülmektedir. İdrîs-i Bitlisî'nin vefat tarihinden sonra yazılan I. Selim'in türbesinin yapılışı ve eserin bitiriliş tarihinin yer aldığı kısım kesin olarak ona aittir. Eserin başında eseri sunduğu padişaha müstakil bölüm ayırmış, eserin sonunda geleneğe uygun olarak dönemin padişahını ve şehzadesini zikretmiştir. Kanaatimizce babasının eserin müsveddeleriyle uğraştığı süreçte yanında olmadığı için kendi durumunu bildirmek amacıyla tahrir defterlerinin tutulmasını anlatan bölümü metne eklemiş ve Arap vilâyetlerinde tahrir defterleri hazırladığını belirtmiştir. Ayrıca eserde babasının padişahla ve Bıyıklı Mehmed Paşa ile yaşadığı sıkıntılı süreci zikretmesi ve bu hususlarda yorum yapması, babasıyla ilgili yanlış anlaşılmalara aydınlatma ve babasına tarih sahnesinde hak ettiği değeri biçme amacı taşımaktadır.

Eserde kaynak eser ve şahıs ismi veya müellifle ilgili ibare bulunmayan bölümler hakkında kesin bir hükme varmak mümkün değildir. Ebülfazl Mehmed Efendi metne eklediği yerlerde kendinden bir iz bırakma yolunu tercih ettiği için müellife dair ibare bulunmayan bölümler ona hamledilmemelidir.

Eserle ilgili diğer bir husus da İdrîs-i Bitlisî'nin *Heşt Bihîşt*'i yeniden yazma sürecinde bazı bölümleri çıkarma, kısaltma, özetleme, yeniden yazma ve değiştirme gibi yöntemleri *Selîmşâhnâme*'de de uygulamış olabileceğidir. Müsveddelerin kaybolması ve dağıtılması ihtimali haricinde, kanaatlerinin ve dünya görüşünün değişmesi sebebiyle bazı bölümleri müellifin kendi eliyle ortadan kaldırması da dikkate alınmalıdır. Müellifin *Risâle-i Tiğ u Kalem*'de kullandığı cümlelerden *Selîmşâhnâme*'yi yazma sürecinde *Heşt Bihîşt*'in aksine kanaatlerinin olumlu yönde değiştiği anlaşılmaktadır. Ebülfazl Mehmed Efendi'nin boşluğu doldurmak amacıyla babasının padişah ve Bıyıklı Mehmed Paşa ile yaşadığı sıkıntılı süreci metne eklemesi bunu düşündürmektedir. Aksoy'un tezinde esas aldığı nüshadaki fetih ve savaşların anlatıldığı bölümlerin *Selîmşâhnâme*'den farklı olması eserin en az iki kez gözden geçirildiğini göstermektedir. İdrîs-i Bitlisî'nin *Selîmşâhnâme*'yi yeniden kaleme alması ihtimal dâhilindedir.

Selîmşâhnâme'nin daha sağlıklı değerlendirilebilmesi ve metin bütünlüğünün bozulmaması için birtakım gerekçelerle metne dâhil edilmeyen *Risâle-i Tiğ u Kalem*'in ve *Dîbâce-i Hamâ ve Humus*'un tercüme edilerek metne dâhil edilmesi gerekmektedir. *Selîmşâhnâme* İdrîs-i Bitlisî'ye ait bir eser olmakla birlikte Ebülfazl Mehmed Efendi'nin ikinci müellif olarak eserin metnine eklediği kısımlar, babasının hayatta olmadığı süreçte yazdığı ve kendisinden iz bıraktığı yerler dışında tam olarak tespit edilememektedir. Fars Dili ve Edebiyatı alanında hem Ebülfazl Mehmed Efendi'nin hem de İdrîs-i Bitlisî'nin eserlerinin dil ve üslûp özellikleri dikkate alınarak yapılacak yeni çalışmalar, Ebülfazl Mehmed Efendi'nin metne yaptığı eklemelerin tespit edilmesine katkı sağlayacaktır.

Kaynakça

- Aksoy, Hasan - Akbayan, Nuri. "Ebulfazl Mehmed Efendi". *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi: Devirler, İsimler, Eserler, Terimler*. 2/414. İstanbul: Dergâh Yayınları, 1977.
- Aksoy, İdris. *İdrîs-i Bidlîsî'nin Selim-nâme'sinin Tahkik ve Tercümesi*. İstanbul: Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2021.
- Âşık Çelebi. *Meşâ'irü's-su'arâ: İnceleme-Metin*. nşr. Filiz Kılıç. 3 Cilt. İstanbul: İstanbul Araştırmaları Enstitüsü, 2010.
- Atâî, Nev'îzâde. *eş-Şekâ'ikü'n-nu'mâniyye ve Zeyilleri: Hadâ'ikü'l-hakâ'ik fî tekmileti's-Şekâ'ik*. nşr. Abdülkadir Özcan. İstanbul: Çağrı Yayınları, 1989.
- Ayvansarâyî, Hüseyin. *Hadîkatü'l-cevâmi'*. 2 Cilt. İstanbul: Matbaa-i Âmire, 1281.
- Babinger, Franz. *Osmanlı Tarih Yazarları ve Eserleri*. çev. Coşkun Üçok. Ankara: Kültür Bakanlığı, 1992.
- Başaran, Orhan. *Defterdar Ebü'l-Fazl Mehmed Efendi ve Farsça Dîvânı*. İstanbul: Anka Matbaacılık, 2010.
- Başaran, Orhan. *İdrîs-i Bitlîsî'nin Heşt Bihîşt'inin Hâtîme'si*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2000.
- Bayraktar, Mehmet. *Kutlu Müderris İdris-i Bitlîsî*. İstanbul: Biyografi Net Yayınları, 2006.
- Beyânî. *Tezkiretü's-su'arâ*. nşr. İbrahim Kutluk. Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1997.
- Bilgen, Abdüsselam. "XVI. Yüzyıl İran Şairlerinden Adâ'î-yi Şîrâzî'nin Selim-nâmesi". *Türk Tarih Kurumu Belleten* 56/215 (Nisan 1992), 13-32.
- Bursalı Mehmed Tâhir. *Osmanlı Müellifleri*. 3 Cilt. İstanbul: Meral Yayınları, 1972-1975.
- Ebülfazl Defterî. *Zeyl-i Târîh-i Heşt Bihîşt*. İstanbul: Süleymaniye Kütüphanesi, Esad Efendi, 2447, 1b-137b.
- "Ebu'l-Fazl Mehmed Defterî". *İstanbul Kültür ve Sanat Ansiklopedisi*. 3/1533-1534. İstanbul: Tercüman Gazetesi Kültür Yayınları, 1983.
- "Ebül Fazl Mehmed Efendi". *Meydan Larousse: Büyük Lügat ve Ansiklopedisi*. 4/44. İstanbul: Meydan Yayınevi, 1971.
- Danışmend, İsmail Hamî. *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*. 4 Cilt. İstanbul: Türkiye Yayınevi, 1947-1955.
- Genç, Vural. *İdris-i Bitlîsî Heşt Bihîşt Osman Gazi Dönemi (Tahlil ve Tercüme)*. İstanbul: Mimar Sinan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2007.
- Genç, Vural. *Acem'den Rum'a Bir Bürokrat ve Tarihi İdrîs-i Bidlîsî (1457-1520)*. Ankara: Türk Tarih Kurumu, 2019.
- Habib Efendi. *Hat ve Hattâtân*. İstanbul: Matbaa-i Ebüzziyâ, 1305.
- İdrîs-i Bidlîsî. *Selim Şah-nâme*. nşr. Hicabi Kırlangıç. Ankara: Hece Yayınları, 2016.
- İdrîs-i Bitlîsî. *Mecmû'a-i Münşe'ât*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi, Farsça Yazmalar, 906, 1b-130b.
- İdrîs-i Bitlîsî. *Selîmşâhnâme*. İstanbul: Süleymaniye Kütüphanesi, Lala İsmail, 348, 1b-161b.
- İdrîs-i Bitlîsî. *Zeyl-i Heşt Behîşt*. İstanbul: Millet Kütüphanesi, Ali Emîrî Farsça, 811, 1a-196b.
- Kâtib Çelebi. *Keşfü'z-zunûn*. nşr. Şerefettin Yaltkaya - Rifat Bilge. 2 Cilt. Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı, 1941-1943.
- Kınalızâde Hasan Çelebi. *Tezkiretü's-su'arâ*. nşr. İbrahim Kutluk. 2 Cilt. Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1978-1981.
- Koçaslan, Buşra. *İdrîs-i Bidlîsî Heşt Behîşt Orhan Gazi Dönemi (Tahlil ve Tercüme)*. Düzce: Düzce Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019.
- Levend, Ağâh Sırrı. *Gazavâtnâmeler ve Mihaloğlu Ali Bey'in Gazavâtnâmesi*. Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1956.
- Mehmed Râif. *Mir'ât-ı İstanbul*. İstanbul: Âlem Matbaası Ahmed İhsân ve Şürekâsı, 1314.

- Mehmed Süreyyâ. *Sicill-i Osmânî*. nşr. Nuri Akbayar. 6 Cilt. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1996.
- Mehmed Zekî. "Ebu'l-Fazl Mehmed Efendi". *Târîh-i Osmânî Encümeni Mecmuası* 62-77 (1336-1339), 169-180.
- Miftâh, İlhâme - Velî, Vehhâb. *Nigâhî be Revend-i Nüfûz ve Gusteriş-i Zebân ve Edeb-i Fârsî der Türkiye*. Tahran: Şûrâ-yı Gusteriş Zebân ve Edebîyât-ı Fârsî, 1374.
- "Muhammed Bitlisî (Molla Ebü'l-Fadl Defterî)". *İslâm Âlimleri Ansiklopedisi*. 14/249-250. İstanbul: Türkiye Gazetesi Yayınları, ts.
- Muhammedî, Râhile. "Ebülfazl Muhammed-i Defterî". *Dânişnâme-i Edeb-i Fârsî: Edeb-i Fârsî der Anatolî ve Balkan*. 6/31-32. Tahran: Vizâret-i Ferheng u İrşâd-ı İslâmî, 1383.
- Mutçalı, Serdar. *Arapça-Türkçe Sözlük*. İstanbul: Dağarcık Yayınları, 1995.
- Özcan, Abdülkadir. "Ebülfazl Mehmed Efendi". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 10/356-357. İstanbul: TDV Yayınları, 1994.
- Parmaksızoğlu, İsmet. "Ebü'l-Fazl Mehmed Efendi". *Türk Ansiklopedisi*. 14/289. Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı, 1966.
- Tavakkoli, Hasan. *İdrîs Bitlisî'nin Kanun-ı Şâhenşâhisi'nin Tenkidli Neşri ve Türkçeye Tercümesi*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Doktora Tezi, 1974.
- Tekindağ, M. C. Şehabeddin. "Selim-nâmeler". *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Enstitüsü Dergisi* 1 (1970), 197-230.
- Uğur, Ahmet. "Selim-nâmeler". *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 22 (1978), 367-379.
- Yıldırım, Muhammed İbrahim. *İdrîs-i Bitlisî'nin Heşt Behişt'ine Göre Fatih Sultan Mehmed ve Dönemi*. İstanbul: Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2010.
- Yüksel, İ. Aydın. "Sultan Selim Camii ve Külliyesi". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 37/513-516. İstanbul: TDV Yayınları, 2009.